

ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я

Кафедра педагогіки та соціальної роботи

“До захисту допущено”

Зав. кафедрою _____ (підпис)

“ ___ ” _____ 2023 р.

Геник Христина Богданівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Соціальна робота, освітня програма “Соціальна робота”

Науковий керівник:

Ганна Іванівна Слосанська

доктор педагогічних наук, професор

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ.....	6
1.1. Базові підходи до аналізу ключових понять дослідження.....	6
1.2 Проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько- української війни.....	11
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ПОЛЬЩІ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ.....	16
2.1 Система соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі.....	16
2.2 Робота соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців	19
2.3 Адаптаційні програми Польщі для українських біженців.....	25
Висновки до розділу 2	29
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ	31
3.1 Методологічна частина дослідження.....	31
3.1.1 Основні гіпотези дослідження	32
3.1.2 Обґрунтування інструментарію.....	33
3.2 Аналіз результатів дослідження особливостей адаптації українських біженців у Польщі	34
Висновки до розділу 3	45
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність теми.

З моменту повномасштабного вторгнення росії на територію незалежної України кордон на виїзд з країни перетнули 9 136 006 осіб. Про це інформує Агентство ООН у справах біженців. За даними управління верховного комісара ООН у справах біженців у Європі – 4,2 мільйони українських біженців отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи. За даними ООН, з початку війни з України в Польщу виїхало 6,5 мільйонів осіб. Важливо зазначити, що 4,5 мільйони вже повернулись назад, проте 1,5 мільйони перебували або ж саме зараз перебувають у процесі адаптації в чужій для себе країні. (Укрінформ, 2022). Ці дані підтверджують соціальну та практичну актуальність обраної теми.

У «Енциклопедії сучасної України» подане визначення поняття адаптації О. Міхеєва (2001): «адаптація - (лат. adaptatio, від adapto – пристосовую) – процес пристосування об'єкта (адаптаціогенез); стан пристосованості об'єкта (результат адаптаціогенезу); дія, спрямована на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об'єкта до використання в конкретних умовах».

У вітчизняній науці поняття адаптації, насамперед, розглядали з перспективи фізіологічних та біохімічних доктрин. Такі науковці, як М. Амосов, Я. Бендет, М. Калинський, Т. Коляда та інші вивчали процес адаптації організму до різноманітних подразників та їх дій. Д. Гродзинський та В. Петрушенко внесли вагомий вклад у вивчення адаптації рослин завдяки своїм експериментальним дослідженням. Процес адаптації у спорті вивчали В. Бальсевич, В. Друзь та В. Запорожанов. (Міхеєв, 2001). На жаль, тематиці адаптації біженців присвячено не так багато праць науковців, хоча значущість та актуальність цієї теми є беззаперечною з наукової перспективи. Кандидат психологічних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка І. Леонова опублікувала статтю під назвою «Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні» (2015). Робота присвячена проблемі

масової міграції біженців зі Сходу України та Криму. І. Леонова аналізує вплив різноманітних чинників на соціально-психологічну адаптацію вимушених переселенців. Стаття на тему соціальної адаптації працівників-мігрантів за умов євроінтеграції авторства Ярошенко В. та Передало Х. розкриває низку заходів для покращення процесу адаптації мігрантів (Передало, Ярошенко 2018). Міжнародна організація з міграції у 2014 році провела дослідження, яке відкрило нові можливості для покращення інтеграції імігрантів в Україні. Дослідники розглядали цей процес, як процес двосторонньої адаптації іммігрантів та домінантного населення. «Результати дослідження показали, що в Україні розроблені й впроваджені нормативні акти, які регламентують питання доступу іноземців до працевлаштування, освіти, медичного обслуговування та забезпечення житлом. Однак цей доступ залишається обмеженим як через необізнаність та низький рівень володіння мігрантами українською мовою, так і внаслідок ставлення та дій деяких роботодавців, працівників закладів охорони здоров'я та інших офіційних осіб» - інформує офіційний сайт МОМ в Україні. (МОМ, 2014).

Британські науковці та високопосадовці Р. Блек, С. Беннет, С. Томас, Дж. Бедінгтон у своїй статті «Migration as adaptation» (2011) розглядають позитивні сторони процесу міграції та те, як якісна адаптація мігрантів може позитивно вплинути на навколишнє середовище. Все ж актуальна масова міграція українців потребує більш детального теоретичного та практичного дослідження, адже саме зараз ми та наші співвітчизники переживаємо ці події та відчуваємо особливості адаптації, її виклики та проблеми. Це й спонукало до вибору теми нашої кваліфікаційної роботи «Процес адаптації українських біженців у Польщі».

Об'єкт: адаптація українських біженців у Польщі.

Предмет: особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі.

Мета: охарактеризувати, теоретично та практично обґрунтувати особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі.

Завдання :

1. Розкрити ключові поняття дослідження процесу адаптації українських біженців у Польщі.

2. Розглянути проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько-української війни.
3. Проаналізувати систему соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі.
4. Здійснити аналіз роботи соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців;
5. Розкрити зміст адаптаційних програм Польщі для українських біженців.
6. Дослідити особливості процесу адаптації українських біженців в Польщі.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, узагальнення, дедукція, спостереження, напівструктуроване, глибинне, особисте інтерв'ю.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

У цьому розділі розглянемо ключові теоретичні аспекти адаптації українських біженців у Польщі, поняття “адаптації”, “міграції”, “біженства”, “адаптації біженців”, проаналізуємо трактування цих термінів та міжнародну термінологію. Зосередимось на проблематиці біженства з України в часи повномасштабної російсько-української війни та статистичних даних пов'язаних з процесом адаптації.

1.1. Базові підходи до аналізу ключових понять дослідження

Українське суспільство не вперше стикається з внутрішньою та зовнішньою міграцією. Досвід 2014 року - окупація Криму та Донбасу російськими загонами, назавжди змінив хід вітчизняної історії. Вторгнення армії росії спричинило не лише розгортання воєнних дій, зміни в політичній сфері України, але й соціально-економічну кризу, зміну світоглядних установок членів українського суспільства. Наслідки цього торкнулись не лише внутрішньо переміщених осіб та мігрантів, але й представників приймаючих громад.

В контексті розгляду поняття процесу адаптації українських біженців в Польщі важливо визначити, розглянути та проаналізувати термінологію, яка буде використовуватись у представленій роботі. Біженці - це особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, національності, віросповідання, політичних або соціальних переконань, перебувають за межами країни своєї громадянської належності і не можуть або не бажають шукати захисту в цій країні. Особа також може бути визнана біженцем, якщо повернення в країну походження матиме небезпечні наслідки для її життя. Поняття біженства ґрунтується на принципах міжнародного права, зокрема Конвенції ООН про статус біженців, прийнятої в 1951 році. Ця Конвенція визначає правовий статус біженців та зобов'язання держав щодо них. “Біженець (Конвенція 1951 р.) – особа, яка через цілком обґрунтовані побоювання переслідувань за

ознаками раси, релігії, національності, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів перебуває за межами країни свого громадянства і не може або, через такий страх не бажає скористатися захистом цієї країни; або хто, не маючи громадянства та перебуваючи за межами країни свого колишнього постійного проживання внаслідок таких подій, не може або, через такий страх, не бажає повернутися до неї. (Конвенція про статус біженців, 1951)

Держави-члени ООН зобов'язані захищати права біженців і надавати допомогу в усіх аспектах їхнього життя, включаючи доступ до освіти, працевлаштування та охорони здоров'я. З цією метою держави повинні розробляти національні закони і політику для забезпечення захисту біженців та осіб, які потребують міжнародного захисту. Таким чином, статус біженця - це статус, визнаний державами-членами ООН для захисту осіб, які у зв'язку з обґрунтованими побоюваннями стати жертвою переслідувань перебувають за межами країни свого походження і не можуть скористатися захистом своєї країни.

Сьогодні, коли мільйони людей перетнуло український кордон з метою пошуку захисту та безпеки своїх сімей, часто в ЗМІ ми стикаємось з такими поняттями як “мігрант” та “біженець”. Це одні з багатьох та часто вживаних термінів, які використовуються для опису осіб, що шукають прихистку за межами країни, громадянами якої вони є. На офіційному сайті Організації Об'єднаних Націй можна знайти визначення цих термінів: “Біженцем є будь-яка особа, яка через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває поза країною своєї громадянської приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом унаслідок таких побоювань. — Верховний комісар ООН у справах біженців”. (Конвенція про статус біженців, 1951) Щодо визначення терміна “мігрант” на сайті ООН вказана така інформація: “Юридично узгодженого ухвали не існує, проте Організація Об'єднаних Націй визначає мігранта як «особу, яка проживає в чужій країні протягом більше одного року, незалежно від причин

міграції (добровільних чи недобровільних) та методів міграції (легальних чи нелегальних)»”. (Конвенція про статус біженців, 1951)

Також Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration) на своєму офіційному сайті публікує ключові терміни пов’язані з міграцією: “Мігрант – загальний термін, не визначений у міжнародному праві, що відображає загальне розуміння непрофесіоналів особи, яка переміщується зі свого постійного місця проживання в межах країни чи через міжнародний кордон, тимчасово чи назавжди, а також для різних причин. Термін включає низку чітко визначених юридичних категорій людей, таких як трудові мігранти; особи, чії конкретні типи пересування визначені законом, наприклад нелегально ввезені мігранти; а також ті, чий статус або засоби пересування конкретно не визначені міжнародним правом, наприклад, іноземні студенти” (Карлінг, 2019).

Йорген Карлінг, професор-дослідник Інституту дослідження миру в Осло (PRIO), у своїй статті “What is the meaning of “migrants”?” (2023) описує два підходи до визначення терміну “мігрант”. Перший підхід - це розгляд цього терміну як загального, який охоплює всі форми переміщення осіб, інклюзивістський підхід. Другий підхід є особливо цікавим в рамках обраної нами теми, а саме резидуалістичний підхід, який виключає з терміну «мігрант» тих, хто тікає від війни або ж переслідувань. (Карлінг, 2019)

Визначення “мігрант” та “біженець” в роботах вітчизняних спеціалістів часто презентується крізь призму права. Так викладач Вищої школи адвокатури НААУ та юрист Л. Колодник підготувала допис для офіційних соціальних мереж Вищої школи адвокатури НААУ, де відповіла на запитання “Яка різниця між поняттями «мігрант» та «біженець»?” (2022): “Термін «мігрант» перекладаємо на юридичну англійську мову «migrant», а «біженець» як «refugee». Migrant is a person who travels to different places or countries in order to work. [...] A refugee is someone who has been forced to flee his or her country because of persecution, war or violence. Refugees often have had to flee with little more than the clothes on their back, leaving behind homes,

possessions, jobs and loved ones. Основна відмінність між цими термінами – вибір. Простіше кажучи, мігрант – це той, хто вирішив переїхати, а біженець – це той, кого «вигнали», тобто змусили залишити домівку”.

Аналізуючи міжнародну термінологію, в рамках нашої теми, важливо сконцентруватись на термінах, які використовуються в Республіці Польща. Найчастіше вживаний термін “uchodźcy”, що в англійській мові - “refugees”, українською ж - “біженці”.

Агентство ООН у справах біженців у Польщі (UNCHR Polska) на своєму офіційному сайті у 2016 році опублікували статтю “Uchodźca czy migrant? Tłumaczymy różnice i wyjaśniamy ich sens”. В ній детально описується різниця термінів “мігрант” та “біженець”, огляд міжнародного права біженців, потреби ревізії Конвенції 1951 року. Значення ключових термінів співпадає з оглядом цих понять на офіційному сайті Організації Об’єднаних Націй, який ми розглядали раніше, та сенс терміну “uchodźcy” в польських словниках відповідає терміну “біженці” в українській лексиці. (UNCHR Polska, 2016)

Наступним важливим терміном у рамках аналізу базових підходів до аналізу ключових понять дослідження є поняття “адаптація”. Міхеєв О. в “Енциклопедії сучасної України” (2001) дефініює термін “адаптація” так: “Адаптація (лат. adaptatio, від adapto – пристосовую) – процес пристосування об’єкта (адаптаціогенез); стан пристосованості об’єкта (результат адаптаціогенезу); дія, спрямована на об’єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об’єкта до використання в конкретних умовах. Поняття “адаптація” виникло спочатку в біології, а в суспільні науки його привнесли представники школи, що намагалася редукувати психологічні і соціальні явища до біологічних. По суті, соціальна адаптація тісно пов’язана з процесом соціалізації, інтеріоризації норм та цінностей нового соціального середовища, способів предметної діяльності, форм соціальної взаємодії адаптації в біології – процес і результат підвищення

стійкості (надійності, пристосованості, толерантності) біологічного об'єкта до дії стресорів, чинників, рівень дози яких перевищує граничне значення стійкості конкретної біологічної системи”.

Процес адаптації притаманний багатьом сферам нашої життєдіяльності. Ми зустрічаємось з адаптацією культурною, професійною, психологічною, соціальною та фізіологічною. В рамках ознайомлення з базовою термінологією моєї кваліфікаційної роботи важливим є аналіз поняття “адаптації біженців”. Згідно з Енциклопедією сучасної України, існують такі типи адаптації мігрантів:

Асиміляція - процес, під час якого іммігрант втрачає свою культурну ідентичність і повністю пристосовується до культури нової країни.

Акультурація - процес, в якому іммігранти поступово приймають культуру нового середовища, але зберігають елементи власної культури.

Інтеграція - процес, під час якого мігранти формують нову ідентичність, поєднуючи елементи власної культури з культурою нової країни.

Та сегрегація - процес, в рамках якого мігранти живуть групами, відірваними від інших груп, і не взаємодіють активно з культурою. (Міхєєв, Шульга, Ничкало, Лавренко, Волович, Білошицький, 2001)

Однак поняття "адаптація мігрантів" та "адаптація біженців" - це два різні за змістом поняття. Адаптація мігрантів - це процес пристосування людей, які переїжджають в іншу країну з метою покращення свого матеріального, соціального або політичного становища, тобто з правом вибору - залишатися в новій країні чи ні. Натомість адаптація біженців - це процес адаптації осіб, які були змушені покинути свою країну через політичні, економічні або соціальні обставини і переїхати в іншу країну для захисту своєї безпеки і засобів до існування. У цьому випадку вони не мають можливості залишитися або не залишитися в новій країні, а змушені шукати там притулку і захисту. Обидва процеси, адаптація мігрантів та адаптація біженців, передбачають зміни у способі життя, культурному та мовному розумінні тощо, але мають різну природу і є результатом різних обставин.

1.2 Проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько-української війни

З початку війни в Україні з 2014 року Польща стала основним пунктом призначення для українських біженців, які шукають безпеки та стабільності за межами своєї країни. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого станом на 22 березня 2022 року з України виїхали 3 626 546 осіб. На сьогоднішній день немає остаточної статистики щодо кількості українських біженців, які перебувають у Польщі. Однак, згідно з даними Державної прикордонної служби України, у 2021 році понад 890 тисяч громадян України перетнули кордон з Польщею у різних категоріях, включаючи транзит, туризм та працевлаштування. З них, частка біженців складає невелику частину. За даними Управління з питань біженців та міграції Польщі, у 2020 році було зареєстровано понад 50 тисяч біженців, включаючи тих, хто подав заяви на статус біженця та тих, кому було надано дозвіл на тимчасове проживання з різних причин. Більшість з них походили з України, але також є біженці з інших країн. Важливо зазначити, що ці дані є орієнтовними та можуть бути не репрезентативними, адже не всі біженці реєструються місцевою владою або подають заяви на статус біженця. (Філіпчук, Ломоносова, Сирбу, Кабанець, 2022)

Громадська організація «Центр дослідження суспільства» або ж Cedos – це незалежний аналітичний центр і спільнота, що працює над питаннями соціального розвитку, на своєму офіційному сайті опублікували статтю “Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022)” (2022), де детально розглянули зовнішню міграцію українців: “Найбільше людей виїхали з України у проміжку з 27 лютого до 9 березня. У цей період кордон України на виїзд перетнули 1 649 088 людей; щоденно з країни виїжджали понад 150 000 людей. 6 березня кордон перетнули 210 526 осіб, що є найбільшим показником за один день. З 17 березня кількість тих, хто виїжджає, поступово зменшується, що свідчить про спадання першої хвилі”.

Станом на 22 березня, за даними пропускних пунктів на кордонах, станом кількість людей, які виїхали до країн, що межують з Україною, становить:

Польща: 2 144 244;

Румунія: 555 021;

Молдова: 371 104;

Угорщина: 324 397;

Росія: 271 254 (за даними уряду Росії, які можуть бути неправдивими; ймовірно, вони можуть включати людей, яких примусово вивезли з тимчасово окупованих територій України; згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 року № 188-р, з 28 лютого всі пункти пропуску на українсько-російському кордоні закриті);

Словаччина: 256 838;

Білорусь: 4938 (за даними органів влади Білорусі; ці дані можуть включати людей, яких примусово вивезли з тимчасово окупованих регіонів України; з 28 лютого всі пункти пропуску на українсько-білоруському кордоні закриті). (Філіпчук, Ломоносова, Сирбу, Кабанець, 2022).

Люди, які їдуть до інших країн ЄС, зокрема Німеччини, Австрії, Чехії, Італії, Франції, Іспанії, Португалії, країн Балтії тощо, використовують прикордонні з Україною країни як транзитні пункти. Лише невеликий відсоток українців також виїжджає за межі ЄС. Оцінки кількості вимушених мігрантів з України в країнах ЄС, які не мають кордону з Україною, можна зробити на основі різних джерел,

оскільки в ЄС немає обов'язкового прикордонного контролю. Важливо зазначити, що це приблизні оцінки, зроблені спеціалізованими органами приймаючих країн на основі кількості безкоштовних транспортних квитків, наданих біженцям з України для пересування країною, та/або кількості осіб, які подорожували до цих країн на автобусах, організованих національною владою, муніципалітетами чи громадськими організаціями з Польщі, Словаччини, Румунії чи Угорщини. Іншим джерелом даних є інформація, яку надають оператори стільникового зв'язку, SIM-карти яких біженці отримували на кордоні або ж в інформаційних пунктах. Також цінним джерелом інформації є число осіб взятих на облік у державних органах, особливо з питань тимчасового захисту, соціальної допомоги та реєстрації в місцях тимчасового проживання.

Проблематика біженства з України в часи повномасштабної російсько-української війни включає широкий перелік аспектів. Насамперед, це соціально-економічна дезорієнтація. Українські біженці зазнали значних втрат, втрати майна, роботи та економічної стабільності. Це призводить до зниження попереднього стандарту життя та з'являється потребу отримання соціальної допомоги країни приймаючого суспільства. Не менш важливим є доступ до ключових послуг, українські біженці стикаються з обмеженим доступом до таких послуг, як освіта, медична допомога, працевлаштування, житло та соціальні послуги. Це обмежує їх можливості для адаптації та інтеграції в новому середовищі. Значимими є й психологічні труднощі, з якими стикаються українські біженці. Існує загроза посттравматичного стресового розладу, депресії, тривоги та інших психологічних проблеми. Політичний контекст війни безперечно створює додаткові виклики для українських біженців. Це і політичну нестабільність, проблеми з отриманням статусу біженця, бюрократична машина, перешкоди в доступі до захисту та інші. Всі ці проблеми біженства з України в часи повномасштабної російсько-української війни є складними та актуальними і потребують особливої уваги та дії з боку урядів, міжнародних організацій та громадськості для забезпечення належного захисту та підтримки біженців.

Висновки до розділу 1

У розділі “Теоретичні основи дослідження процесу адаптації українських біженців у Польщі” ми детально розглянули теоретичне підґрунтя поняття “адаптації”, “міграції”, “біженства”, “адаптації біженців”. Перший підрозділ описує чітке трактування цих термінів у вітчизняних працях та міжнародних термінологіях. В другому підрозділі нам вдалось розглянути статистичні дані та проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько-української війни, які не лише підтверджують актуальність обраної нами теми, але й пояснюють передумови важливості адаптаційного процесу для українських біженців у Польщі. Це дає нам змогу виділити такі ключові аспекти:

- Біженці - це особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, національності, віросповідання, політичних або соціальних переконань, перебувають за межами країни своєї громадянської належності і не можуть або не бажають шукати захисту в цій країні.
- Адаптацію біженців ми дефініюємо, як процес пристосування осіб, які були змушені покинути свою країну через реальну загрозу їхній безпеці, до засад, умов та культури країни домінуючого суспільства.
- Основні положення, які визначають статус біженця це Конвенція ООН про статус біженців, прийнята в 1951 році, визначення Міжнародної організація з міграції, що є частиною системи ООН, уставу UNCHR Polska - Агентства ООН у справах біженців у Польщі.
- Огляд статистики даних пропускних пунктів на кордонах свідчить про те, що 2 144 244 осіб з України виїхали до Польщі. Важливо зазначити, що статистичні дані є лише приблизними оцінками, адже вони зроблені спеціалізованими органами Польщі на основі кількості безкоштовних транспортних квитків, наданих біженцям з України для пересування країною, та кількості осіб, які подорожували до цієї країни на автобусах, організованих

національною владою, муніципалітетами чи громадськими організаціями Польщі.

- Проблематика біженства з України в часи повномасштабної російсько-української війни включає широкий перелік аспектів таких, як соціально-економічна дезорієнтація, доступ до основних соціальних послуг, психологічні труднощі, політичний контекст проблеми та інші.

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ПОЛЬЩІ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

2.1 Система соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі

Основні положення, що визначають польську міграційну політику, були сформульовані на початку 1990-х років. Процес їх формування був спровокований появою нових міграційних явищ і процесів у результаті політичної трансформації. Не менш вагомим поштовхом для розвитку системи соціальної політики Польщі в міграційній сфері стала міжнародна співпраця, членство в міжнародних організаціях, що займаються питаннями міграції, вступ Польщі до Ради Європи, а згодом до Європейського Союзу. Це підтверджує необхідність вироблення спільних позицій щодо політичних, економічних і соціальних питань, пов'язаних з міжнародною міграцією. Оскільки, Польща розташована на міграційному шляху зі сходу на захід, міжнародні мігранти відіграють важливу роль в економічній та соціальній політиці країни. Крім того, демографічна ситуація, що впливає на польський ринок праці, у поєднанні зі значним відтоком мігрантів і збільшенням еміграції, що мені вдалось спостерігати під час стажерської практики та роботи в одній з польських агенцій праці, посилює і координує діяльність польської державної адміністрації, місцевих громад і неурядових організацій у визначенні та максимізації переваг міграції та мінімізації потенційних негативних соціальних наслідків міграційних потоків. (Міграційна політика Польщі - напрямки діяльності 2021-2022, 2021)

Слід також відзначити особливості міграційної ситуації в Польщі. Завдяки своєму географічному розташуванню та проходженню міграційних шляхів до Європи, Польща заселена громадянами країн за східними кордонами країни, а не мігрантами з Африки та Близького Сходу, як у багатьох країнах ЄС. Через історичні обставини багато польських громадян були змушені жити за кордоном проти своєї

волі. Дуже мало хто з них мав можливість повернутися на батьківщину. Репатріація, яка дозволяє нащадкам колишніх поляків, примусово асимільованих у Радянському Союзі, приїхати і оселитися в країні своїх предків, є ще однією особливістю міграційної ситуації в країні. Розмір імміграції, яку приймає Польща, також є фактором, що визначає певні потреби і поведінку в рамках міграційної політики: За даними Євростату, Польща є країною, яка видала найбільшу кількість дозволів на первинне проживання іноземцям в Європі, включаючи громадян України та Білорусі, що впливає на загальну специфіку адаптації біженців, а також визначає конкретні потреби у сфері інтеграції іноземців.

Система соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі в останні роки перебувають у стадії постійного розвитку та удосконалення. Одним з ключових документів, який визначає засади діяльності соціальних служб в міграційній сфері, є Національна стратегія міграції на період 2021- 2022 років (2021). Згідно з цим документом, головною метою соціальної політики є забезпечення взаємодії та співпраці між різними органами влади та інституціями, які займаються питаннями міграції.

За інформацією дослідження, проведеного Центром міграційних досліджень Університету Варшави у 2020 році, соціальна політика Польщі в міграційній сфері характеризується певними досягненнями, але також існують певні проблеми та недоліки. Зокрема, соціальні послуги для мігрантів та біженців надаються недостатньої якості та не завжди відповідають їх потребам. Також часто відсутня координація між різними органами влади та соціальними службами. (Центр міграційних досліджень Університету Варшави, 2020)

У зв'язку з цим, уряд Польщі проводить ряд заходів з метою покращення системи соціальної політики в міграційній сфері. Зокрема, з 2020 року запроваджено програму для мігрантів, яка передбачає підтримку їх інтеграції в польське суспільство, включаючи підготовку до ринку праці, курси мови та культурну адаптацію.

Система соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі є однією з найважливіших галузей управління міграційними процесами в країні. Ця система створена для забезпечення соціального захисту та інтеграції мігрантів у польське суспільство.

Одним із ключових документів, що визначає політику Польщі в міграційній сфері, є Закон про іноземців (2013), який містить норми, що регулюють правовий статус іноземців в Польщі та визначають їх права та обов'язки. Згідно з цим законом, іноземці, які перебувають в Польщі законно, мають право на захист своїх прав та свобод.

В рамках теми процесу адаптації українських біженців в Польщі важливим є огляд Закону від 12 березня 2022 року “Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави”. Цей закон визначає особливі правила щодо легалізації перебування:

- громадян України, які прибули на територію Республіки Польща безпосередньо з території України у зв'язку із бойовими діями на території цієї держави, а також громадян України, які мають Карту поляка, і які разом із найближчими родичами – з приводу бойових дій – прибули на територію Республіки Польща.

У законі визначено також:

- 1) особливі правила доручення виконання роботи громадянам України, які перебувають легально на території Республіки Польща;
- 2) допомогу, що громадянам України надають воєводи, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти;
- 3) засади утворення Фонду Допомоги з метою фінансування або додаткового фінансування проектів, утворених з метою допомоги громадянам України;
- 4) деякі права громадян України, чиє перебування на території Республіки Польща вважається легальним;

- 5) особливі правила продовження періодів легального перебування громадян України, а також терміну чинності виданих громадянам України документів, що стосуються в'їзду та перебування на території Республіки Польща;
- 6) деякі права громадян Польщі і громадян України, які є студентами, викладачами вишів або науковими працівниками, які в'їжджають з території України;
- 7) особливі заходи, що стосуються освіти, виховання і опіки над дітьми і учнями, які є громадянами України, зокрема дії, що виконуватимуть органи місцевого самоврядування з метою виконання освітніх завдань;
- 8) особливі правила організації роботи вищих навчальних закладів у зв'язку із необхідністю гарантувати місця для студентів, які є громадянами України;
- 9) особливі правила, що стосуються початку та ведення підприємницької діяльності громадянами України, які перебувають легально на території Республіки Польща. (Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави», 2022)

Також цей закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави» (2002) обумовлює права на отримання різного виду допомоги. Серед них такі, як допомога для сімей, допомога на виховання дітей, сімейного опікунського капіталу, додаткового фінансування з метою зменшення оплати за перебування дитини у яслах, дитячому клубі або під доглядом няні, грошова і негрошова допомога з Фонду соціальної підтримки, одноразова грошова допомога у розмірі 300 злотих, отримання медичної допомоги, психологічна допомога, продуктова допомога, підтримка осіб з інвалідністю.

2.2 Робота соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців

Для забезпечення соціального захисту мігрантів у Польщі діє система соціального забезпечення, до якої мають право звернутися іноземці, які мають право на перебування в країні. Система соціального забезпечення включає різноманітні

програми та послуги, зокрема, медичне страхування, пенсійне забезпечення та допомогу по безробіттю.

Також в Польщі діє ряд соціальних служб, які сприяють інтеграції мігрантів у польське суспільство. До таких служб належать центри соціальної допомоги, які надають допомогу з проживанням, харчуванням, медичним обслуговуванням та іншими соціальними послугами. Також діє центральна агенція з питань інтеграції іноземців, яка забезпечує координацію роботи соціальних служб.

В рамках Національної стратегії міграційної політики на період 2021- 2022 років (2021) визначено такі основні напрямки діяльності в роботі соціальних служб Польщі в процесі інтеграції іноземців, як :

1. Надання різним групам іноземців доступу до інтеграційних програм, адаптованих до їхніх потреб.
2. Підтримка інтеграційного процесу системою освіти.
3. Підвищення якості та доступності державних послуг для іноземців.
4. Забезпечення діяльності з підтримки інтеграції, орієнтованої на приймаюче суспільство.
5. Забезпечення соціальної згуртованості в умовах міграції.

В підрозділі 2.3 “Адаптаційні програми Польщі для українських біженців” ми детальніше розглянемо перший напрям діяльності польських соціальних служб в процесі адаптації та інтеграції біженців, в цьому ж підрозділі розглянемо інші напрями діяльності згідно з Національною стратегією міграційної політики в Польщі 2021-2022 роки (2021). Важливо зазначити, що здебільшого в польських законах, державних документах та офіційних джерелах згадується, насамперед, поняття інтеграції біженців. Це спричинене ключовою різницею між поняттям “адаптації”, яке ми вивчаємо, та поняттям “інтеграції”, про яке йдеться в

Національній стратегії міграційної політики Польщі. Різниця полягає в акцентуванні уваги на різні аспекти процесу перебування особи в новому соціальному середовищі. Адаптація, як нам вдалось проаналізувати в підрозділі 1.1 “Базові підходи до аналізу ключових понять дослідження”, насамперед, про процес пристосування особи до нових умов та вимог домінуючого суспільства. Це включає адаптацію особистості до соціокультурних, економічних та інституційних умов, зокрема, зміну поведінки, зміну пріоритетів, цінностей та соціальних навичок. Адаптація є необхідною для успішного функціонування та взаємодії в новому середовищі. Натомість інтеграція акцентує увагу на процесі включення особи до соціального, культурного та економічного життя нового середовища. Тому для приймаючого суспільства більш обґрунтованим є погляд на процес пристосування іноземців через призму інтеграції, адже вона включає активну участь особи в соціальних, економічних та політичних аспектах нового середовища, утворення соціальних зв'язків, участі у розвитку місцевої спільноти та комунікації з локальними мешканцями. Інтеграція сприяє формуванню взаємодії, взаєморозуміння та гармонії між біженцями та представниками приймаючого суспільства, що є безперечним пріоритетом для соціальної політики держави, яка є представником цього соціуму.

Так робота соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців в напрямку підтримки інтеграційного процесу системою освіти передбачає адаптацію навчальних програм і методики оцінювання учнів з міграційним досвідом, підтримку освітніх потреб біженців, удосконалення знань і навичок вчителів та керівництва школи у сфері роботи в полікультурному шкільному середовищі.

“Навчання в школі є важливим елементом інтеграційного процесу, який не тільки дає знання та змістовні навички, але також забезпечує взаємодію та можливість набутти соціальних навичок, необхідних для нормального функціонування в польському суспільстві. Рішення, прийняті в системі польської освіти, гарантують іноземцям право на освіту, зокрема виконання шкільного обов'язку та обов'язку

навчатися на умовах польських громадян, незалежно від статусу проживання. Положення про освіту містять рішення, які додатково підтримують освіту іноземців та поляків, які повертаються з-за кордону, як-от: додаткові уроки польської мови, можливість організації навчання у формі підготовчих класів, компенсаційних класів, допомога особи, яка володіє мовою країна походження. Оскільки ефективність прийнятих системних рішень залежить від компетентності педагогічного колективу, вкрай важливим є постійне підвищення компетенції та кваліфікації вчителів та керівництва школи”. (Міграційна політика Польщі - напрямки діяльності 2021-2022, с. 14, 2021)

Третім напрямом діяльності соціальних служб Польщі в процесі адаптації біженців, у рамках Національної стратегії міграційної політики на період 2021- 2022 років (2021), є підвищення якості та доступності державних послуг для іноземців. Що передбачає підтримку іноземців в отриманні реального доступу до соціальних послуг, поширенні моделі Центрів інтеграції іноземців, де можна було б отримати всю необхідну для біженця інформацію, вирішити службові питання, отримати допомогу спеціаліста або отримати направлення до відповідної установи, яка може допомогти у вирішенні певного питання, надання доступу до інформації про державні послуги, покращення доступності житла для іммігрантів та реемігрантів. (Міграційна політика Польщі - напрямки діяльності 2021-2022, с. 15, 2021)

З власного спостереження, діяльність соціальних служб Польщі в цьому напрямі не є достатньо ефективною. Це може бути спровоковано низкою факторів, серед яких і масштаби міграції, і децентралізація системи соціальної політики Польщі, і брак кадрів, і рівень професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інші. Проте станом на 2023 рік доступ до соціальних послуг та якісне і ефективне надання цих послуг для українських біженців у Польщі має глибинну потребу та потенціал до вдосконалення.

Четвертим напрямком діяльності соціальних служб Польщі в процесі адаптації біженців, у рамках Національної стратегії міграційної політики на період 2021-2022 років, є забезпечення діяльності з підтримки інтеграції, орієнтованої на приймаюче суспільство. Цей напрямок базується на двох принципах: залучення різноманітних громад до розробки та реалізації інтеграційної політики та надання суспільству достовірної та вичерпної інформації про напрями та умови міграційної політики, а також масштаби та характер міграційних явищ.

Ідея залучення різноманітних громад до розробки та реалізації інтеграційної політики відображає важливість широкої участі різних груп суспільства у процесі формування та впровадження політичних та соціальних заходів, спрямованих на підтримку інтеграції мігрантів та біженців. Цей принцип базується на розумінні, що інтеграція є взаємним процесом, який вимагає уваги до потреб та проблем як приймаючого суспільства, так і самої групи мігрантів. Залучення різних громад до розробки інтеграційної політики сприяє створенню партнерства та співпраці між різними зацікавленими сторонами, такими як органи влади, громадські організації, громади біженців та інші. Це дозволяє забезпечити більш глибоке розуміння потреб та проблем, з якими стикаються біженці, і розробити ефективніші та якісніші заходи для підтримки їх адаптації та інтеграції. Принцип надання суспільству достовірної та вичерпної інформації про напрями та умови міграційної політики, а також масштаби та характер міграційних явищ, покликаний забезпечити прозорість та взаєморозуміння між різними учасниками процесу інтеграції та адаптації біженців у новому середовищі. Це означає, що інформація про політику щодо міграції та інтеграції повинна бути доступною, об'єктивною та зрозумілою для громадян. Цей принцип сприяє побудові довіри між різними групами суспільства, усуненню стереотипів та міжкультурних непорозумінь, а також сприяє формуванню конструктивного діалогу та співпраці між мігрантами та приймаючим суспільством. (Міграційна політика Польщі - напрями діяльності 2021-2022, с. 15-16, 2021)

Останнім пунктом визначеним у Національній стратегії міграційної політики на період 2021 - 2022 років є забезпечення соціальної згуртованості в умовах міграції, що включає включення до міграційних правил та інтеграційних програм питань, пов'язаних з необхідністю поваги до правового та соціального порядку, запобігання явищу просторової етнічної сегрегації, що сприяє соціальному відчуженню та можливості створення альтернативних державі структур та удосконалення механізмів запобігання наданню дозволу на довгострокове проживання та громадянства особам, небажаним з точки зору безпеки та громадського порядку.

Забезпечення соціальної згуртованості в умовах міграції передбачає впровадження політичних та соціальних заходів з метою включення біженців у адаптаційні програми, які ми детальніше розглянемо в підрозділі 2.3 “Адаптаційні програми Польщі для українських біженців”. Цей підхід спрямований на запобігання явищу просторової етнічної сегрегації, яке може спричинити соціальне відчуження та викликати негативні наслідки для спільнот біженців та приймаючого суспільства. Одним із ключових аспектів забезпечення соціальної згуртованості є розвиток механізмів, спрямованих на вдосконалення процесу адаптації та запобігання формуванню альтернативних державних структур. Тому таким важливим є створення системи, яка допомагає біженцям адептуватись у приймаючому суспільстві, забезпечуючи їм доступ до освіти, працевлаштування, житла та інших соціальних послуг. Також важливим аспектом забезпечення соціальної згуртованості є розвиток механізмів, спрямованих на ефективний контроль та моніторинг міграційних процесів, що дозволяє запобігти наданню дозволів на довгострокове проживання та громадянство особам, які можуть становити загрозу безпеці та громадському порядку. (Міграційна політика Польщі - напрямки діяльності 2021-2022, с. 16, 2021)

Робота соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців є безперечно значною, вона має винятковий вплив на адаптаційні та інтеграційні процеси, проте надання соціальних послуг для українських біженців стало новим і

досить неочікуваним викликом для польської системи міграційної політики. Напрями діяльності польських соціальних служб, які нам вдалось оглянути, перебувають на стадії впровадження інновацій та змін. Недостатнім є лише надання пакету певних соціальних послуг для українських біженців, в цьому контексті важливою є робота проведена з членами приймаючого суспільства, їхньою готовністю сприяти адаптації українців в Польщі.

2.3 Адаптаційні програми Польщі для українських біженців

Як було згадано в попередньому підрозділі, одним з ключових напрямів діяльності в роботі соціальних служб Польщі в процесі інтеграції іноземців, згідно Національної стратегія міграції на період 2021- 2022 років (2021) є надання різним групам іноземців доступу до інтеграційних програм, адаптованих до їхніх потреб.

В рамках цього відбувається розробка та вдосконалення індивідуальних адаптаційних програм для бенефіціарів міжнародного захисту в Польщі, а також систематичне впровадження програм адаптації та інтеграції для іноземців, які не мають міжнародного захисту в Польщі, враховуючи роль неурядових організацій, місцевих органів влади та місцевих громад.

Вдала адаптація та інтеграція біженців, які планують довготривале перебування в Польщі, в місцеве суспільство є важливою не тільки з перспективи їхнього добробуту, але й є цінним інтересом держави. І коли представники органів державної влади оцінюють ціннісний вплив міграційного потоку, то залучають необхідні ресурси для підтримки життєвих перспектив іноземців у їхній державі. Згідно з чинним законодавством Республіки Польща, лише іноземці, які охоплені міжнародним захистом, та члени їхніх сімей мають право скористатися програмами адаптації та інтеграції. У випадку українських біженців, можливість скористатись адаптаційними програмами, послугами сфери охорони здоров'я, соціальною допомогою або ж навіть відкрити бізнес в Польщі є можливим лише за умови

отримання UKR PESEL. Номер PESEL — це одинадцятизначний цифровий символ, який дозволяє в Польщі ідентифікувати особу, яка його має. Номер PESEL містить дату народження, порядковий номер, стать і контрольний номер. (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 2021)

Натомість PESEL зі статусом UKR - це послуга для українських біженців, яка була запроваджена з початком повномасштабної війни. Юридичною підставою цього є “Закон від 12 березня 2022 року про допомогу громадянам України у зв’язку зі збройним конфліктом на території цієї держави”. (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 2023)

На жаль, досі на різних державних порталах, в медіа та в законах Республіки Польща повномасштабну російсько-українську війну називають помилково “збройним конфліктом на території України”.

Натомість інші мігранти, яким не було надано статус біженця та які не охоплені міжнародним захистом, можуть скористатися адаптаційними програмами організованими державою в обмеженому обсязі в рамках пілотних проектів, які співфінансуються з фондів ЄС. Як зазначено в Національній стратегії міграції на період 2021- 2022 років (2021), з одного боку, необхідним є розвиток і вдосконалення існуючої системи інтеграції біженців, а з іншого боку, важливим є створення узгодженої та комплексної інтеграційної пропозицію для ширшої групи іноземців.

Адаптаційні програми Польщі для українських біженців, насамперед, спрямовані на надання підтримки та допомоги в їхній інтеграції в нове середовище. Основними аспектами таких програм є соціальна, юридична, освітня та професійна підтримка.

В рамках соціальної підтримки відбувається надання інформації та консультування. Українським біженцям в Польщі надається доступ до інформації про права, соціальні послуги, освіту та працевлаштування. Це може включати

консультації з питань міграції, соціального захисту та інших аспектів, які стосуються адаптації. (International Organization for Migration (IOM) в Польщі, 2022)

Програмою юридичної підтримки є допомога у вирішенні юридичних питань. Українським біженцям надається правова підтримка у справах, пов'язаних з міграцією, отриманням статусу біженця, правами праці, житловими питаннями та іншими юридичними аспектами. (Юридична допомога для біженців в Польщі, 2019)

Освітні програми передбачають рівний доступ до освіти як для громадян Польщі, так і для громадян України зі статусом біженця. Є забезпечений доступ до системи освіти в Польщі, включаючи школи, ліцеї, коледжі та університети. Є організовані програми підготовки для іноземних студентів та безкоштовні курси польської мови. (Міністерство освіти та науки Польщі, 2022)

Професійна підтримка: Професійна орієнтація та працевлаштування: Українським біженцям надається допомога у визначенні професійних навичок та орієнтації на ринку праці в Польщі. Існують програми підтримки працевлаштування та навчання польської мови для полегшення отримання роботи. (Польська служба зайнятості, 2022)

Важливим є і те, що конкретні адаптаційні програми відрізняються залежно від районів та воєводств Польщі, адже Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики делегує організацію таких програм органам місцевої влади і фактично не існує конкретного регламенту запровадження адаптаційних програм для українських біженців. Вагомий вплив на розвиток інтеграційних та адаптаційних програм мають організації, які беруть участь у реалізації таких програм або ж ініціюють та організовують їх. Так, до прикладу, Міжнародна організація з міграції (МОМ), яка є частиною системи Організації Об'єднаних Націй працює в Польщі з 2002 року, підтримуючи безпечну та впорядковану міграцію з дотриманням прав людини. Впродовж 2022 року та за угодою з Урядом Польщі МОМ підтримувала мігрантів

та приймаючу громаду заходами щодо захисту та інтеграції на ринок праці. В рамках цих заходів були й реалізовані адаптаційні програми для біженців. З лютого 2022 року MOM розширила свою діяльність, щоб реагувати на потреби осіб, які втікають від російського терору на територію Польщі. Зі звіту про досягнення місії 2022 року опублікованого на офіційному сайті MOM повномасштабна війна на території України спровокувала одну з найбільших гуманітарних криз в історії: понад 8,8 мільйонів людей перетнули кордон із Польщею за перші 10 місяців кризи. Станом на кінець 2022 року в Польщі під тимчасовим захистом перебувало 1 521 085 зареєстрованих біженців. (2022 MISSION ACHIEVEMENTS, 2022)

Діяльність MOM у сфері підтримки українських біженців на території Польщі є добрим прикладом різниці вигляду та наповнення адаптаційних програм в залежності від воєводств. Так, в Мазовецькому та Подкарпатському воєводствах було здійснено найбільшу кількість заходів спрямованих на підтримку українських біженців. В Малопольському, Любельському, Поморському, Велькопольському, Дольносльонському, Слоньському та Швієнтокржиському воєводствах окрім гуманітарної допомоги частково були запроваджені програми надання психосоціальної підтримки для адаптації біженців. Натомість на території Лодзького, Опольського, Підляського, Вармінсько-Мазурського, Куяво-Поморського, Любуського та Західнопоморського не було впроваджено жодної адаптаційної програми в рамках місії MOM у 2022-2023 роках. Це пов'язано, насамперед, з територіальною особливістю міграційного потоку біженців у Польщі. Найбільша кількість біженців була зосереджена на території прикордонних та центральних воєводств держави і ціллю органів влади та соціальних організацій було задовольнити основні та гуманітарні потреби новоприбулих біженців, забезпечити захист, розширити їх доступ до соціальних послуг і підтримати та сприяти їх соціально-економічній інтеграції та адаптації в новому середовищі. Сьогодні ж найбільше громадян України, які рятуються від російського терору, проживають у Нижньосілезькому (Вроцлав) та Мазовецькому

(Варшава) воєводствах. Рекордні повіти – Груєцький, Вроцлав, Прушков (6,9%–6,5% населення Польщі). (Texty.org.ua, 2022)

Відповідно найбільша кількість адаптаційних програм та послуг спрямованих на інтеграцію біженців організовується та надається на території цих воєводств.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було розглянуто діяльність соціальних служб Польщі у процесі адаптації українських біженців. Перший підрозділ описує чітко розуміння системи соціальної політики та діяльності соціальних служб в міграційній сфері Польщі. В другому підрозділі нам вдалось детально розглянути напрями роботи соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців. В третьому підрозділі ми відкрили характеристику та сенс адаптаційних програм Польщі для українських біженців. Це дає нам змогу виділити такі ключові аспекти:

- Ключові засади польської міграційної політики були сформульовані на початку 1990-х років. Зважаючи на те, що Польща розташована на міграційному шляху зі сходу на захід, міжнародні мігранти відіграють важливу роль в економічній та соціальній політиці цієї країни.
- Одним з ключових документів, який визначає засади діяльності соціальних служб Польщі в міграційній сфері, є Національна стратегія міграції на період 2021- 2022 років (2021). Згідно з цим документом, головною метою соціальної політики є забезпечення взаємодії та співпраці між різними органами влади та інституціями, які займаються питаннями міграції.
- Існує п'ять основних напрямів діяльності соціальних служб Польщі в процесі інтеграції та адаптації іноземців:
 1. Надання різним групам іноземців доступу до інтеграційних програм, адаптованих до їхніх потреб.
 2. Підтримка інтеграційного процесу системою освіти.
 3. Підвищення якості та доступності державних послуг для іноземців.

4. Забезпечення діяльності з підтримки інтеграції, орієнтованої на приймаюче суспільство.

5. Забезпечення соціальної згуртованості в умовах міграції.

- Впродовж останніх років система соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі перебувають на стадії постійного розвитку та вдосконалення.
- Основними аспектами адаптаційних програм Польщі для українських біженців є соціальна, юридична, освітня та професійна підтримка, які спрямовані на надання допомоги в процесі адаптації та інтеграції біженців у нове середовище.
- Зміст адаптаційних програм та спосіб їх реалізації відрізняються залежно від районів та воєводств Польщі, адже Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики делегує організацію таких програм органам місцевої влади і фактично не існує конкретного регламенту запровадження адаптаційних програм для українських біженців.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

3.1 Методологічна частина дослідження

Актуальність дослідження.

Завдяки огляду та аналізу теоретичної частини цієї роботи нам вдалось підтвердити актуальність дослідження процесу адаптації українських біженців у Польщі. Ключовими підставами для підтвердження актуальності даного дослідження є масштабність біженства українців у Республіці Польща та малодослідженість даної теми. Адаптація українських біженців у Польщі пов'язана з різними аспектами, такими як економічний вплив міграції на країну приймаючого суспільства, зміни на ринку праці, інновації в соціальній політиці держави, взаємодія біженців з місцевим населенням та з багатьма іншими. Розуміння цих викликів та шляхів їх вирішення сприятиме покращенню умов життя біженців, позитивно впливатиме на процес їх адаптації, процес руйнування стереотипів щодо національних меншин та сприятиме розвитку соціальної толерантності в приймаючому суспільстві. Досліджувана тематика є актуальним предметом зацікавлення політиків, соціологів, фахівців соціальної роботи та інших.

Мета дослідження: Дослідити особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі.

Завдання дослідження:

1. Розглянути ключові фактори впливу на процес адаптації українських біженців у Польщі.
2. З'ясувати природу труднощів, з якими стикаються українські біженці в процесі адаптації у Польщі.
3. Проаналізувати, як перебіг адаптаційного процесу українських біженців в Польщі впливає на їх планування майбутнього.

Предмет дослідження:

Особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі

Об'єкт дослідження:

Українські біженці, які перебувають у Республіці Польщі.

Вибірка дослідження.

Дослідження проводилось за участі 3 респондентів, а саме жінок з сімей українських біженців, які перетнули польсько-український кордон з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України. Респонденти були знайдені за допомогою контактів здобутих в часі мого перебування на території Польщі, а також з бази даних мого актуального місця праці - агенції праці. Всі респонденти отримали статус біженців та перебувають під міжнародних захистом на території Польщі. Зокрема, до уваги брались члени сімей з числа українських біженців різного віку, що мають різний досвід адаптації в новому середовищі. Також, вибірка складається з біженців, які походять з різних областей України, перетнули польсько-український кордон в різні періоди повномасштабної війни та подолали шлях до Польщі різними способами. Всі респондентки є жінками, які мають різний сімейний статус та не мають або ж дітей різного віку. Оскільки інтерв'ювання проводилось лише з трьома респондентами, воно не може бути репрезентативним.

3.1.1 Основні гіпотези дослідження

Після опрацювання теоретичного підґрунтя, були висунуті такі основні гіпотези дослідження:

1. Припускаю, що економічні можливості та доступ до працевлаштування позитивно впливають на процес адаптації українських біженців у Польщі.
2. Припускаю, що українські біженці, які володіють високим рівнем польської мови, швидше адаптуються до соціокультурного середовища в Польщі, порівняно з тими, хто має низький рівень мовних навичок.
3. Припускаю, що українські біженці, які мають сильні зв'язки з українською спільнотою в Польщі, демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, хто не має таких зв'язків.

4. Припускаю, що українські біженці, які зіткнулися зі складнощами в процесі оформлення документів та отримання статусу біженця в Польщі, виявляють гіршу адаптацію порівняно з тими, хто зустрів менше перешкод.
5. Припускаю, що українські біженці, які отримали соціальні виплати та гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій виявляють кращу адаптацію порівняно з тими, хто не скористався цими послугами.
6. Припускаю, що українські біженці, які брали участь в адаптаційних програмах Польщі демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, не брали участь в польських адаптаційних програмах.
7. Припускаю, що якісна комунікація з представниками місцевої польської спільноти впливає позитивно на процес адаптації українських біженців у Польщі.

Ці гіпотези в ході дослідження будуть спростовані, підтверджені або ж не матимуть спростування чи підтвердження.

3.1.2 Обґрунтування інструментарію

Структура гайду:

Для якісного дослідження будуть опитані респонденти за допомогою напівструктурованого, глибинного, особистого інтерв'ю, етапи, якого варто виділити:

Перший етап - вступ. На цьому етапі інтерв'юер вітається з респондентом, представляється та пояснює тему дослідження. Також надається інформована згода, і респондентам повідомляється, що відповіді повинні бути щирими, не існує правильних чи неправильних відповідей на поставлені запитання. Зокрема, інформована згода гарантує респондентам повну анонімність щодо їх відповідей.

Другий етап - розігрів. Він готує респондента до наступного етапу.

Третій етап - основна частина, де респондент відповідає на запитання, які найбільш точно передають тему дослідження та дають можливість реалізації завдань дослідження.

Четвертий етап - заключний етап. Інтерв'юер висловлює вдячність респонденту та завершує інтерв'ю.

Використовуватиму принцип воронки в нашому дослідженні, тобто відбуватиметься поступовий перехід від загальних до конкретних запитань.

3.2 Аналіз результатів дослідження особливостей адаптації українських біженців у Польщі

Інтерв'ю розпочинається зі знайомства-привітання, щоб створити комфортну атмосферу для респондента та визначити і налагодити характер нашої комунікації, переконатись в тому, що респондент здатен відповідати щиро та спокійно. Розпочинаємо з першого блоку питань, де дізнаємось соціально-демографічні характеристики, респондент представляється, вказує свій вік, сімейний статус, наявність дітей, рід діяльності та місце проживання до початку повномасштабної російсько-української війни. Ця інформація буде корисною в ході нашого дослідження, адже допоможе глибніше пізнати вибірку дослідження та охарактеризувати її. Так ми дізнаємось, що респондент 1 - жінка 44 років, розлучена, матір двох неповнолітніх дітей, родом з Івано-Франківської області, в Україні була вчителем початкових класів, респондент 2 - жінка 32 років, одружена, чоловік перебуває в Україні, мати однієї неповнолітньої дитини, проживала в Запорізькій області, перебувала в декретній відпустці, має досвід праці в готельно-ресторанному бізнесі, респондент 3 - жінка 23 років, перебуває в стосунках, дітей не має, походить з Київської області, працювала перекладачем германських мов. Останнє питання з цього блоку переходить в другий блок - етап розігріву. Частина розігріву інтерв'ю супроводжується переходом до основних питань, а саме п'ятьма питаннями, які розкривають деталі об'єктивних та суб'єктивних передумов

біженства конкретного респондента. З відповідей на які ми дізнаємось, актуальні місця проживання респондентів у Польщі: респондент 1 - Новий Двур Мазовецький, Мазовецьке воєводство, респондент 2 - Познань, Великопольське воєводство, респондент 3 - Клаудин, Мазовецьке воєводство. Різні локації тимчасових місць проживання респондентів дають нам можливість ширше оцінити характер діяльності соціальної політики Польщі в напрямі адаптації українських біженців. Також терміни перебування респондентів у Польщі та дати в'їзду до цієї країни відрізняються: респондент 1 в'їхала з дітьми на територію Польщі 1 березня 2022 року, невдовзі від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України; респондент 2 переїхала шукати захисту в Польщі з травня 2022 року; респондент 3 в'їхала на територію Республіки Польща у жовтні 2022 року. Даючи відповіді на питання цього блоку, наприклад, чому респонденти обрали Польщу як країну для тимчасового перебування та захисту, можна побачити, що у кожного з них була своя причина. Попри те, що кожен респондент відповідав по-різному, їх ідея доступності країни була спільною. Можемо виокремити відповідь 2 респондента - *“Оскільки мій чоловік є військовозобов'язаним та перебуває в Україні, для мене було важливим мати змогу часто приїжджати додому, щоб син бачився з татом і наша сім'я залишалась сім'єю навіть в жорстоких реаліях війни. Польщу ми вибрали, адже це близько і завжди є можливість повернутись додому. Ми не шукаємо тут можливості постійного місця проживання, як тільки ми переможемо, то повернемося до Запоріжжя. Можливість нелегального перетину чоловіком українсько-польського кордону ми не розглядали”* (Жінка, 32 роки). Таким чином, можемо зрозуміти, що обрання Польщі як країни для тимчасового перебування та захисту ґрунтується на бажанні респондента повернутись до України, як тільки з'явиться така можливість. Респондент 2 не розглядає можливості зміну громадянства або ж довготривалого перебування в Польщі. Натомість респонденти 1 та 3 розглядають можливість тривалого перебування в країні приймаючого суспільства. Респондент 1 неодноразово висловлювала свої занепокоєння щодо продовження легального перебування українців у Польщі після 24 серпня 2023 року, натомість респондент 3 разом з хлопцем подали документи

для візи в Канаду. Це був блок розігріву респондентів, щоб підготувати та настроїти їх до основного блоку питань. Питання на третьому етапі побудовані так, щоб мати можливість підтвердити чи спростувати визначені гіпотези на основі опрацювання теоретичного матеріалу. В цьому блоці було задано питання, які стосуються безпосередньої адаптації біженців, українських спільнот у Польщі, мовного бар'єру, бюрократичних труднощів, доступності отримання соціальних послуг, участі в програмах адаптації, працевлаштування та впливу приймаючої спільноти на процес адаптації українських біженців у Польщі. Відповіді респондентів часто відрізняються, адже досвід кожного українського біженця є унікальним та має багато суб'єктивних нюансів.

Гіпотеза №1 - "Припускаю, що економічні можливості та доступ до працевлаштування позитивно впливають на процес адаптації українських біженців у Польщі". Даючи відповіді на питання, котрі мають спростувати чи підтвердити цю гіпотезу, респонденти поділились абсолютно різним досвідом працевлаштування в Польщі. Так респондент 1 працевлаштована нелегально як помічниця по хатніх справах, і хоча жінка хоче легального працевлаштування для можливості подальшого легального перебування в Польщі, ставка респондента задовольняє. На питання "Чи Ваше економічне благополуччя та економічне благополуччя Вашої сім'ї змінилось з моменту перебування в Польщі? Якщо так, то якого характеру є ці зміни?" респондент 1 відповіла: *"Економічне благополуччя нашої сім'ї стабілізувалось, праця в Польщі дала мені змогу закрити мої кредити в Україні та влаштувати життя гідного рівня своїм дітям. Навіть більше, тут я маю змогу заробляти так, щоб допомагати своїм батькам в Україні та підтримувати нашу армію. І хоча я й відчуваю колосальну різницю своєї професійної діяльності в Україні та Польщі, тим не менш, праця, яка вимагає менших кваліфікацій тут, є вищеоплачуваною ніж праця вчителя в Україні"* (Жінка, 44 роки). Натомість респондент 2, у відповідь на це ж питання, стверджує: "Економічне благополуччя нашої сім'ї було б неможливим, якби не мій чоловік. З маленькою дитиною на руках я не маю змоги повноцінно працювати, тому працюю онлайн для українською компанії. Можливо, коли буде змога віддати сина в садочок, я

влаштуюсь на роботу і в Польщі теж, тому наразі фактичних змін економічного благополуччя нашої сім'ї не відбулось”. Відповідь респондента 3 на блок питань про працевлаштування була такою: *“Я легально працевлаштована через агенцію праці і моя робота - паковач на виробництві. Мені не вдалось знайти роботу за спеціальністю наразі, проте мене влаштовує моя зарплата та умови праці.... Моє економічне благополуччя зазнало змін з моменту перебування та працевлаштування в Польщі. Середній рівень життя в Польщі є вищим ніж в Україні, тому тут, теж завдяки роботі мого хлопця, ми маємо змогу дозволити собі орендувати гідне житло, часом влаштовувати поїздки містами Польщі, утримувати машину і відкладати кошти на наші цілі. Тому характер змін у цій сфері нашого життя є позитивним”* (Жінка, 23 років). Все ж більшість респондентів оцінюють своє економічне благополуччя позитивно, а деякі - навіть з помітними позитивними змінами. Важливим аспектом є і те, що зміни у фінансовому благополуччі позитивно характеризують респонденти, які працюють в Польщі. Аналізуючи ці відповіді, можна дійти до висновку, що економічні можливості та доступ до працевлаштування позитивно впливають на процес адаптації українських біженців у Польщі, а отже, гіпотеза №1 підтверджується.

Переходячи до гіпотези №2 -“Припускаю, що українські біженці, які володіють високим рівнем польської мови, швидше адаптуються до соціокультурного середовища в Польщі, порівняно з тими, хто має низький рівень мовних навичок”, варто зазначити, що респонденти мали різний досвід та різний рівень знань польської мови до приїзду в Польщу. Так респондент 1 оцінює свій рівень знань польською мовою до приїзду в Польщу, як А1. Після скористань з безкоштовних курсів польської мови, які були організованими місцевою владою міста Новий Двур Мазовецький, а також спілкуванню з носіями мови впродовж всього перебування респондента в Польщі, з самооцінкою респондента рівень знань польської - В1. Жінка стверджує, що вивчення польської допомогло їй в пошуку роботи, яка відповідає її очікуванням. Натомість респондент 2 заявила, що не вивчала польську мову до приїзду в Польщу, проте і під час свого перебування тут не користалася з жодних мовних курсів. *“Мені буде необхідною польська мова, якщо*

все ж вирішу працювати тут, тому наразі я її не вивчаю. Знаю слова та вирази для базової побутової комунікації” (Жінка, 32 роки). Респондент 3, згідно її відповідей, була знайомою з польською мовою і до приїзду в Польщу, проте після отримання статусу біженця пройшла онлайн-курси польської мови. *“Якщо ти в Польщі хочеш мати гідну роботу, мусиш знати її на розмовному рівні. Цього вимагають і агенції праці і безпосередні працедавці”* (Жінка 23 років). Переглянувши всі відповіді, які були спрямовані на підтвердження чи спростування гіпотези №2, виявляється, що вплив знань польської мови на оцінку процесу адаптації все ж є дуже суб'єктивним, адже респонденти самостійно оцінюють свій рівень знань, а ми не маємо достатньої компетенції, щоб перевірити їх рівень знань об'єктивно. Все ж респонденти, які мають вищий рівень знань польською, працевлаштовані та мають дотичність до діяльності місцевих громад, на відміну від респондента 2, яка має роботу в Україні та не налаштована на подальше перебування в країні приймаючого суспільства. Таким чином, можна дійти до висновку, що попри різний досвід респондентів та значення, яке вони надають впливу володінню польською мовою, гіпотеза №2 підтверджується.

Переходячи до гіпотези №3 - *“Припускаю, що українські біженці, які мають сильні зв'язки з українською спільнотою в Польщі, демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, хто не має таких зв'язків”*. Кожна з респондентів вважає себе приналежною до української спільноти в Польщі, респонденти 2 та 3 неодноразово були учасницями мітингів на підтримку України в Польщі. Також респондент 3 поділилась своїм досвідом відвідування культурних подій організованих українцями в Польщі. Проте жодна з респонденток не є учасницею української громадської організації в Польщі. На питання *“Який, на Вашу думку, вплив на адаптацію біженців, на Вашу адаптацію зокрема, має приналежність до української спільноти?”* всі респонденти зазначили вплив приналежності до української спільноти на процес їх адаптації, проте респондент 1 стверджує: *“Оскільки я вже була в Польщі до початку війни, то можу з упевненістю сказати, що трактування поляками нас (українців) дуже змінилось. Українці, які приїжджали сюди до війни здебільшого були економічними мігрантами, ми ж -*

біженці, шукали тут захисту.... Неодноразово чула від поляків, що українці до війни і після - це різні люди, і це не дивно, я сама помічаю ці зміни в поведінці наших людей. На жаль, ці зміни не завжди позитивні і часто українці підтверджують стереотипні думки поляків щодо нас. Тому для себе я обрала мінімальний контакт з нашими людьми (українцями) в Польщі, адже часто наші погляди та пріоритети є різними. Моя мала комунікація з українцями тут не означає, що я не вважаю себе частиною української спільноти за кордоном” (Жінка, 44 роки). Таким чином, можна прийти до висновку, що попри спільне бачення впливу приналежності до української спільноти на процес адаптації респондентів, гіпотеза №3 не має підтвердження чи спростування. На це впливає те, що активна інтеграція в місцеве суспільство теж має свій вагомий вплив на процес адаптації, що ми можемо прослідкувати у відповідях респондента 1. Таким чином, з’являється своєрідна опозиція до важливості впливу приналежності до української спільноти, і тому українські біженці, які мають сильні зв’язки з українською спільнотою в Польщі, демонструють соціальну та культурну адаптацію, проте і ті, хто не має таких зв’язків, теж добре адаптовуються.

Гіпотеза №4 звучить так - “Припускаю, що українські біженці, які зіткнулися зі складнощами в процесі оформлення документів та отримання статусу біженця в Польщі, виявляють гіршу адаптацію порівняно з тими, хто зустрів менше перешкод”. Варто зазначити, що всі респонденти мають статус біженця та отримали UKR PESEL. Респондент 1 отримала свій UKR PESEL в середині березня 2022 року. Свій досвід отримання статусу біженця та UKR PESEL жінка описує так: “Це була величезна жива черга на головній арені Варшави, мені здавалось, що людей там тисячі. Я простояла в цій черзі 8 годин, ми пропускали вагітних жінок, людей з маленькими дітьми та осіб з інвалідністю, і мені вдалось отримати UKR PESEL для себе та свого неповнолітнього сина... Щоб Ви усвідомили масштаб цієї черги і час очікування були такими, що волонтери нам роздавали їжу та воду, адже були люди, які стояли добу там” (Жінка, 44 роки). Респонденти 2 і 3 приїхали в другій та третій хвилях біженців, тому тоді вже не було таких черг і таких масштабів. Респондентам 2 і 3 вдалось оформити документи та отримати

статус біженця в місцевих урядових органах одразу в моменті подачі документів. Все ж свій досвід комунікації в польських державних установах респонденти оцінюють по-різному. У випадку респондента 2 в урядові був український перекладач, який супроводжував її під час оформлення документів, що, зі слів респондента 2, значно полегшило цей процес. Натомість респондент 3 негативно згадує свій досвід отримання UKR PESEL в місцевому урядові Варшави: *“Працівниці урядові оформлювали наші з хлопцем документи з відвертою відразою та небажанням. Прокоментували ніби нелегальний в'їзд хлопця на територію Польщі, хоча він має дозвіл на перетин кордону у зв'язку зі станом здоров'я... Наші враження від відвідин польських державних установ максимально негативні”* (Жінка, 23 роки). Опираючись на відповіді респондентів не простежується прямий зв'язок між складністю отримання необхідних документів для легального перебування біженця в Польщі та подальшим впливом цього на процес адаптації. Враження від комунікації та надання послуг в польських державних установах безперечно мають вплив на формування позиції біженця в соціумі та його подальшого трактування державних установ як надавачів соціальних послуг, проте це не має видимого впливу на процес адаптації. Можемо зробити висновок, що українські біженці, які зіткнулися зі складнощами в процесі оформлення документів та отримання статусу біженця в Польщі, не виявляють гіршу адаптацію порівняно з тими, хто зустрів менше перешкод, а отже – спростувати гіпотезу №4.

Гіпотеза №5 - *“Припускаю, що українські біженці, які отримали соціальні виплати та гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій виявляють кращу адаптацію порівняно з тими, хто не скористався цими послугами”*, респонденти мали різні позиції стосовно впливу отримання соціальних виплат на процес їх адаптації. Так респондент 1 не має досвіду користування з жодних соціальних виплат і, насамперед, це аргументує складністю комунікації з місцевими державними установами, які б мали надавати такі послуги, проте респондент 1 кілька разів отримала гуманітарну допомогу від місцевих громадських організацій і наголосила на позитивному впливі цього на процес адаптації її сім'ї: *“Вони навіть дали дітям до школи канцелярію. В Україні ми не*

надавали цьому такого значення, тут - ми оцінили це по-іншому і по-справжньому вдячні за цю допомогу” (Жінка, 44 роки). Натомість респондент 2 поділилась своїм досвідом отримання такого виду допомоги: *“Я подалась на “300+” (Кожен громадянин України, який перетнув польський кордон після 24 лютого 2022 року, може отримати одноразову грошову допомогу в розмірі 300 злотих на особу (Unicef, 2022)) та на “500+” на дітей (Соціальна допомога на виховання дітей 500+ і Сімейний капітал по догляду (Сайт Республіки Польща, 2022)). На картку мені надійшли одноразово 300 злотих впродовж місяця після подачі заявки, процес подання на “500+” був складнішим, в ZUS, мені допомогли працівники заповнити заявку і щомісячна виплата почала приходити три місяця після подання цієї заявки”* (Жінка, 32 роки). Респондент 2 отримала гуманітарну допомогу від благодійного фонду під час перетину кордону, проте назви цього фонду, на жаль, не пам’ятає. Респондент 3 не отримала соціальні виплати та/чи гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій, проте висловила таке бажання та стверджує, що її адаптація проходила б успішніше за умов позитивного впливу цих факторів. Переглядаючи та аналізуючи усі цитати, можна зробити висновок, що всі респонденти або отримували соціальні виплати та гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій або висловили бажання її отримувати. Таким чином, підтверджується гіпотеза №5 – *“Припускаю, що українські біженці, які отримали соціальні виплати та гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій виявляють кращу адаптацію порівняно з тими, хто не скористався цими послугами.”*, оскільки, респонденти підтвердили значимість отримання соціальних виплат та гуманітарної допомоги в процесі адаптації біженців.

Переходячи до наступної, а саме гіпотези №6 – *“Припускаю, що українські біженці, які брали участь в адаптаційних програмах Польщі демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, не брали участь в польських адаптаційних програмах”*. В теоретичній частині даної роботи ми визначили, що основними аспектами адаптаційних програм Польщі для українських біженців є соціальна, юридична, освітня та професійна підтримка. Респондент 1 зазначила, що

Її діти стали учасниками адаптаційної програми в освітньому напрямі підтримку та оцінює вона результати участі в такій програмі двозначно: *“Ключова адаптаційна освітня програма відбулася та відбувається для моїх дітей в школі. Вони відвідують додаткові заняття польської, проте їх проводила російськомовна вчителька, ми - батьки українських дітей, зголосили своє невдоволення і вчительку змінили. На мою думку, вчительський колектив не є достатньо підготованим для проведення адаптаційних програм для біженців, хоча кілька раз вони пробували організувати знайомство польських учнів з українською культурою у форматі уроків та ярмарків, проте відповідного позитивного відгуку не було. Мої діти стикались в школі з булінгом з боку дітей, що я особисто вважаю, недоопрацюванням, насамперед, вчителів та наслідком батьківського виховання”* (Жінка, 44 роки). Як зазначалось в теоретичній частині дослідження, зміст адаптаційних програм та спосіб їх реалізації відрізняються залежно від районів та воєводств Польщі, адже Міністерство сім’ї, праці та соціальної політики делегує організацію таких програм органам місцевої влади і фактично не існує конкретного регламенту запровадження адаптаційних програм для українських біженців, що підтверджує відповідь респондентів 2 та 3, які наразі проживають в різних воєводствах Польщі. Так респондентка 2 заявила про участь в юридичній програмі адаптації, а саме супровід та представництво інтересів двомовним соціальним працівником під час оформлення документів та заявок на отримання соціальних виплат в державних установах міста Познань. Натомість респондент 3 розповіла більше про професійну підтримку, а саме співпрацю з агенцією тимчасового працевлаштування, діяльність двомовного координатора якої сприяла процесу адаптації респондента 3 через послуги інформування, консультування, послугу супроводу в державних установах, своєрідного ведення випадку та підтримки під час всього періоду працевлаштування жінки в Польщі. На основі аналізу різних цитат з інтерв’ю, можна дійти висновку, що існує прямий зв’язок між участю українських біженців в адаптаційних програмах Польщі та процесом їх адаптації. Респонденти, які брали участь в адаптаційних програмах помітили їх позитивний вплив на свою професійну, освітню та соціальну адаптацію, проте зазначили і

недоліки таких програм, а отже гіпотеза №6 “Припускаю, що українські біженці, які брали участь в адаптаційних програмах Польщі демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, не брали участь в польських адаптаційних програмах” – підтверджується.

Переходячи до останньої гіпотези, а саме гіпотези №7 - “Припускаю, що якісна комунікація з представниками місцевої польської спільноти впливає позитивно на процес адаптації українських біженців у Польщі“, в рамках підтвердження чи спростування цієї гіпотези респондентам було задане питання “Чи маєте Ви знайомих серед членів місцевих польських спільнот?” всі респонденти відповіли стверджувально. Респондент 1 та 3 працюють з представниками місцевого населення, респондент 3 навіть зазначила, що їй вдалось за доволі короткий термін перебування в Польщі нав’язати дружні стосунки з поляками. Унікальним теж є досвід, яким поділилась респондент 1, адже вона стала хрещеною матір’ю для хлопчика, який народився в сім’ї, в якій вона працює помічницею в домашніх справа. “Коли вони (роботодавці респондента 1 та батьки її похресника) запропонували мені стати хрещеною мамою (ім’я дитини), я була наскільки зворушена, ми всі розплакались, бо якби хтось мені сказав рік тому, що я стану хрещеною мамою польського хлопчика, я б в житті не повірила. Для мене це честь та жест великої довіри” - вказує респондент 1 (Жінка, 44 роки). Натомість респондент 2 охарактеризувала свою комунікацію з представниками місцевої спільноти як поверхову та зазначила, що не відчуває потреби в ближчій комунікації, адже повернеться до України, як тільки з’явиться така можливість та вважає комунікацію з представниками української спільноти достатньою для себе. Відповідно гіпотеза №7 “Припускаю, що якісна комунікація з представниками місцевої польської спільноти впливає позитивно на процес адаптації українських біженців у Польщі“ підтверджується, адже проаналізувавши відповіді респондентів можемо дійти висновку, що соціальна та культурна адаптація респондентів, які мають більш близькі комунікаційні зв’язки з представниками приймаючого суспільства, відбувається більш ефективно.

Після проведення основної частини опитування, ми дійшли до його закінчення. Заключним питанням цього блоку було питання “Як оцінюєте свою адаптацію та адаптацію Вашої сім’ї у польському середовищі?” та “Які головні чинники впливу на Вашу адаптацію та адаптацію Вашої сім’ї можете виділити?”. Підсумовуючи кожна з респондентів по-різно охарактеризувала свій процес адаптації у Польщі та фактори впливу на цей процес. Так респондент 1 позитивно оцінює свою адаптацію та адаптацію своїх дітей в новому середовищі попри ряд труднощів та перешкод, з якими стикається їхня сім’я. Респондент 1 зазначила, що ключовими факторами впливу на процес адаптації стали прийняття реальної ситуації та усвідомлення того, що плани на майбутнє їхньою сім’ї наразі сконцентровані в країні їхнього актуального перебування, безперечним чинником впливу є працевлаштування респондента 1 та економічне благополуччя, освітня адаптація дітей респондента 1 та комунікація і підтримка членів домінуючого суспільства. Натомість респондент 2 доволі негативно оцінила процес своєї адаптації, зазначила, що не відбулося соціальної, культурної чи професійної адаптації. Респондент 2 трактує своє перебування в Республіці Польща лише як тимчасовий захист та в кінці інтерв’ю респондент 2 заявила, що розглядає своє повернення в Україну навіть за умов ще не закінченої війни, аргументуючи це потребою бути поряд зі своїм чоловіком та реалізовувати свої кар’єрні амбіції в країн походження. *“Позитивно оцінюю свою адаптацію в Польщі в міру того, наскільки це могло бути позитивним. Мені вдалось знайти добру роботу, не втратити контакти з українською спільнотою та моєю родиною, реалізовувати свої соціальні потреби та налагоджувати соціальні контакти в Польщі. Безперечно моя професійна реалізація в Україні могла б бути зовсім іншого характеру, проте я вдячна країні, яка нас приймає попри труднощі, з якими ми стикаємось тут”*(Жінка, 23 роки) - зазначає респондент 3.

В кінці поцікавились рекомендаціями щодо інтерв’ю та попрощались і подякували за згоду на участь в цьому дослідженні.

Висновки до розділу 3

Метою цього розділу було дослідити особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі. Ми розглянули ключові фактори впливу на процес адаптації українських біженців у Польщі, серед яких: економічні можливості та доступ до працевлаштування, зв'язок з українською спільнотою, рівень знань польською мови, враження від співпраці з державними установами, отримання соціальних виплат та гуманітарної допомоги, участь в адаптаційних програмах та підтримка місцевої польської спільноти. Нам вдалось з'ясувати природу труднощів, з якими стикаються українські біженці в процесі адаптації у Польщі та проаналізувати, як перебіг адаптаційного процесу українських біженців в Польщі впливає на їх планування майбутнього.

Гіпотези в ході дослідження були спростовані, підтверджені або ж не мають спростування чи підтвердження.

Використовуючи метод напівструктурованого, глибинного, особистого інтерв'ю, можна припустити, що нам вдалось підтвердити наступні гіпотези:

- Припускаю, що економічні можливості та доступ до працевлаштування позитивно впливають на процес адаптації українських біженців у Польщі.
- Припускаю, що українські біженці, які володіють високим рівнем польської мови, швидше адаптуються до соціокультурного середовища в Польщі, порівняно з тими, хто має низький рівень мовних навичок.
- Припускаю, що українські біженці, які отримали соціальні виплати та гуманітарну допомогу від польських державних інституцій та громадських організацій виявляють кращу адаптацію порівняно з тими, хто не скористався цими послугами.
- Припускаю, що українські біженці, які брали участь в адаптаційних програмах Польщі демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, не брали участь в польських адаптаційних програмах.

- Припускаю, що якісна комунікація з представниками місцевої польської спільноти впливає позитивно на процес адаптації українських біженців у Польщі.

Гіпотеза, яка спростовується:

- Припускаю, що українські біженці, які зіткнулися зі складнощами в процесі оформлення документів та отримання статусу біженця в Польщі, виявляють гіршу адаптацію порівняно з тими, хто зустрів менше перешкод.

Гіпотеза, що не має підтвердження чи спростування:

- Припускаю, що українські біженці, які мають сильні зв'язки з українською спільнотою в Польщі, демонструють кращу соціальну та культурну адаптацію, ніж ті, хто не має таких зв'язків.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було розглянуто теоретичні основи дослідження процесу адаптації українських біженців у Польщі. Зокрема проаналізовано базові підходи до аналізу ключових понять дослідження та проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько-української війни. Виокремлено такі ключові аспекти теоретичних основ процесу адаптації українських біженців у Польщі, як:

1. Процес адаптації є складним та багатограним явищем, яке включає в себе взаємодію індивідуальних, соціальних, економічних та культурних факторів. Він передбачає пристосування біженців до нового середовища, включення їх у соціальні, економічні та культурні структури приймаючого суспільства.
2. Окрім ключового поняття адаптації важливою є інтеграція. Адаптація передбачає пристосування біженців до нових умов життя та навколишнього середовища. Інтеграція включає в себе включення біженців у соціально-економічне та культурне життя приймаючого суспільства.
3. Повномасштабна російсько-українська війна призвела до значного зростання числа біженців з України в країнах Європи та не тільки. Проте окрім потреб біженців та інвестування бюджетів країн приймаючих суспільств в процес адаптації українських біженців, важливо пам'ятати про ресурс, який біженці несуть до систем цих країн. Масштаби біженства з України мають свої значні переваги для країн, які забезпечують захист. Насамперед, це вигідно економічно, притік українських біженців має теж позитивний вплив на економіку Польщі. Біженці, які офіційно працевлаштовані, сплачують податки, виробляють товари та послуги, сприяють розвитку ринку праці та підтримці зростання зайнятості. Вони започатковують власні підприємства або продовжують діяльність тих, які у них вже були в Україні, забезпечують нові робочі місця та сприяють економічному збагаченню Польщі. Вагомим є і демографічний внесок. Притік українських біженців збагачує демографічну структуру Польщі. Також перебування українських біженців в цій країні сприяє культурному обміну між Україною та Польщею. Вони приносять з

собою свою мову, традиції, культуру, особливості менталітету та спосіб життя, що сприяє розширенню культурного спектра Польщі та сприяє більш глибокому взаєморозумінню, толерантності, боротьбі з ксенофобією та руйнуванню стереотипів. Щодо глобальних переваг біженства для країн приймаючих громад значною є геополітична вигода. Українське біженство в Польщі сприяє покращенню взаємин між двома країнами. Спільність досвіду біженства, історії та схожих викликів зміцнює співробітництво, сприяє вирішенню спільних проблем та побудові партнерських політичних відносин між Польщею та Україною.

В емпіричній частині кваліфікаційної роботи представлений механізм дослідження: опис методологічної частини роботи, описаний інструментарій з усіма необхідними питаннями для підтвердження чи спростування дослідницьких гіпотез, проведення інтерв'ю з трьома українськими біженцями, які перебувають під захистом Польщі, аналіз основної інформації, отриманої в ході інтерв'ю, яка спростувала або підтвердила визначені гіпотези та висновки аналізу цього дослідження. В ході проведення опитування вдалось визначити особливості адаптації українських біженців у Польщі.

Для проведення дослідження, насамперед, було визначено його тип проведення – якісне дослідження з глибинними, напівструктурованим, особистим інтерв'ю. Такий спосіб було обрано з огляду на характер предмету дослідження та мету, адже завдяки ньому можна глибше пізнати історії респондентів, їх досвід, зрозуміти всю необхідну отриману інформацію для якісного аналізу.

За результатами цього дослідження було визначено особливості процесу адаптації українських біженців у Польщі та фактори впливу на цей процес серед, яких такі, як економічні можливості та доступ до працевлаштування, зв'язок з українською спільнотою в Польщі, рівень знань польською мови, досвід співпраці з польськими державними установами, отримання соціальних виплат та гуманітарної допомоги,

участь в адаптаційних програмах для українських біженців та підтримка місцевої польської спільноти.

За підсумками цієї кваліфікаційної роботи нам вдалось розкрити ключові поняття дослідження процесу адаптації українських біженців у Польщі, розглянути проблеми біженства з України в часі повномасштабної російсько-української війни, проаналізувати систему соціальної політики та діяльність соціальних служб в міграційній сфері Польщі, здійснити аналіз роботи соціальних служб Польщі в процесі адаптації українських біженців, розкрити зміст адаптаційних програм Польщі для українських біженців та дослідити особливості процесу адаптації українських біженців в Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біженці та мігранти. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://refugeesmigrants-un.org.translate.goog/ru/definitions?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 20.01.2023).
2. В університеті презентували дослідження «Біженці з України в Польщі». Центр міжнародної безпеки та партнерства. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/33923> (дата звернення: 16.04.2023).
3. З України вже виїхали понад 6,5 мільйона біженців - ООН. (2022, Травень 23). Укрінформ Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3490301-z-ukraini-vze-viihali-ponad-65-miljona-bizenciv-oon.html> (дата звернення: 25.11.2022).
4. Закон про надання допомоги громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави. (2022, Березень 12). «Законодавчий вісник», п. 583. URL: <https://www.gov.pl/attachment/5382a6cf-f7c7-4b3f-9a4c-9a92ec99459a>.
5. Колодник, Л. [Запитання: Яка різниця між поняттями «мігрант» та «біженець»?]. (2022, Квітень 1). Facebook. URL: <https://www.facebook.com/hsa.org.ua/photos/a.1736393593107061/5198335016912884/> (дата звернення: 13.01.2023).
6. Конвенція про статус біженців (укр): Конвенція Організації Об'єднаних Націй (1951, Липень 28). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 13.01.2023).
7. Леонова, І. М. (2015). Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, (4), 94-100. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229859203.pdf>.

8. Міхеєв, О. М., Шульга, М. О., Ничкало, Н. Г., Лавренко, О. В., Волович, В. І., Білошицький, П. В. Адаптація. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. (2001). URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 (дата звернення: 26.11.2022).
9. Нове дослідження МОМ відкриває можливості для покращення інтеграції мігрантів в Україні. (2014, Червень 4). Міжнародна організація з міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/node/111831> (дата звернення: 14.12.2023).
10. Програма грошової допомоги «300 злотих». Spilno in pl. URL: <https://spilnoinpl.org/article/prohrama-hroshovoi-dopomohy-300-zlotykh> (дата звернення: 15.04.2023).
11. Скільки українських біженців перебуває у Польщі і як вони впливають на країну. (2022, Грудень 28). Тексти.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108588/skilky-ukrayinskyh-bizhenciv-perebuvaeye-polshi-i-yak-vony-vplyvayut-na-krayinu/> (дата звернення: 08.02.2023).
12. Соціальна допомога на виховання дітей 500+ і сімейний капітал по догляду. Сайт для громадян України. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/ua/Dopomoga-na-vykhovannya-500plus-i-Simeynnyu-kapital-opiky> (дата звернення: 16.04.2023).
13. Філіпчук, Л., Ломоносова, Н., Сирбу, О., Кабанець, Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). (2022, Березень 29). Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022/>.
14. Ярошенко, В., Передало, Х. (2018). Соціальна адаптація працівників-мігрантів в умовах євроінтеграції. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Т. 28, № 1. С. 105–113. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1483/6565656571>.

15. Black, R., Bennett, S., Thomas, S., Beddington, J. (2011, October 20). Migration as adaptation. *Nature*, 478(7370), 447-449. URL: <https://www.nature.com/articles/478477a>.
16. Czym jest numer PESEL. (2021, Październik 18). Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/gov/czym-jest-numer-pesel> (data dostępu: 11.02.2023).
17. Działamy na rzecz integracji. Fundacja Refugee. pl. URL: <https://refugee.pl> (data dostępu: 11.02.2023).
18. Overall mission achievements. (2022). IOM Poland. URL: <https://poland.iom.int/pl>.
19. Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022. (2021). Załącznik do uchwały Rady Ministrów, 22 s. URL: <https://www.gov.pl/attachment/d6fe13b6-96ca-4f16-a196-a63d064e41ba>.
20. Portal Gov.pl. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl> (data dostępu: 12.02.2023).
21. Strona główna. Centrum Badań nad Kulturą Warszawy Uniwersytetu Warszawskiego. URL: <https://cbkw.uw.edu.pl/> (data dostępu: 15.02.2023).
22. Uchodźca czy migrant? Tłumaczymy różnice i wyjaśniamy ich sens. - UNHCR polska. UNHCR Polska. URL: <https://www.unhcr.org/pl/365-plwiadomosci2016uchodzca-czy-migrant-tlumaczymy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens-html.html> (data dostępu: 20.01.2023).
23. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. (2022). Wyzwania i potencjał integracji. Deloitte Polska. 103 s. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-Uchodzcy-z-Ukrainy-w-Polsce-Report.pdf>.
24. Uzyskaj numer PESEL oraz profil zaufany – usługa dla obywateli Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa . Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-numer-pesel-oraz-profil-zaufany--usluga-dla-obywateli-ukrainy> (data dostępu: 11.02.2023).

25. What is the meaning of 'migrants'? meaningofmigrants.org. URL: <https://meaningofmigrants.org> (date of access: 20.01.2023).
26. Who we are. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/who-we-are> (date of access: 15.02.2023).